

Kurkela Katri

Koulutus ekososiaalisen sivistyksen ja talouden asettamien arvojen ja odotusten ristipaineessa

Kandidaatintutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Intercultural Teacher Education
10.6.2020

Ekososiaalinen sivistys on käsite, joka on noussut osaksi eri koulutusasteiden opetussuunnitelmia. Ekososiaalisen sivistyksen tavoitteena on edistää hyvää elämää yhden maapallon rajoissa. Tämä on mahdollista, mikäli ympäristön, sosiaalisen toiminnan ja talouden väliset keskinäisriippuvuudet tunnustetaan ja luonnon hyvinvointi asetetaan prioriteetiksi, sillä sosiaalinen ja taloudellinen toiminta ovat luonnon resursseista ja hyvinvoinnista riippuvaisia. Ekososiaalisen sivistyksen arvoihin kuuluvat vastuullisuus, kohtuullisuus ja ihmistenvälisyys.

Nykyinen elämäntapamme ei kuitenkaan tue hyvää elämää yhden maapallon rajoissa vaan kapitalistinen kulutuskulttuuri ja lineaarisen tuotannon tavat ovat johtaneet maapallon resurssien ylikulutukseen ja ympäristöuhkiin. Socialisaatiossa ihmiset kasvavat osaksi tätä kestämatöntä kulutuskulttuuria, jota ylläpitää uusliberaalit ihanteet. Uusliberalismi korostaa yksilöllisyyttä, kilpailua ja tehokkuutta. Nämä ihanteet ovat ajautuneet yhteiskunnan eri alueille politiikasta koulutukseen.

Tässä kirjallisuuskatsauksessa tarkastelen ekososiaalisen sivistyksen ja talouden vaikutuksia koulutukseen. Ekososiaalisen sivistyksen ja uusliberalismin arvoissa ja tavoitteissa on selkeitä ristiriitoja. Uusliberalismin myötä koulutuspoliittisessa puheavaruudessa on alkanut korostua talouden sanasto. Koulutuksen tarjonnasta on tullut osa markkinoita ja yrittäjyyskasvatuksesta on tullut osa koulutusta päiväkodeista korkeakouluihin. Uusliberalismi ei toki ole ainoa talouden ideologia vaan kestävän kehityksen ja vihreämmän talouden muodot ovat yleistymässä. Tämä näkyy myös koulutuksessa.

Avainsanat: ekososiaalinen sivistys, talous, uusliberalismi, kiertotalous, koulutus

University of Oulu
Faculty of Education
Full title of the thesis (Katri Kurkela)
Bachelors thesis, XX pages, X appendices
June 2020

Eco-social sophistication/learning is part of Finnish core curriculum. It promotes living good life within the boundaries of one earth. This is possible only if the human reliance on nature is acknowledges and economy is seen as a tool for societies to provide wellbeing for as many people as possible. The values of eco-social sophistication include responsibility, moderation and human interconnectedness.

However, our current way of living does not support the sustainable living on one planet. Instead through socialization people have grown into an unsustainable capitalist culture of consumption, reinforced by neoliberalism. This culture emphasizes individualism, competition and efficiency. It promotes unsustainable ways of production and spreads it's influence on many areas of society from politics to education.

In this literature review I explore how eco-social sophistication and economic pressures influence schools. There are clear clashing values between eco social sophistication and neoliberalism theoretically and these clashes also have their effect on education. Neoliberalism has brought economic language into school policy, affected the ways of organizing education and through the change of working life brought the need of entrepreneurship education into schools from kindergarten to higher education. Still more sustainable ways of economic practices are becoming more mainstream promoting ideals of sustainability. Schools in Finland have adopted the values of promoting sustainable living even though neoliberal influence hovers on the background.

Keywords: eco-social sophistication, neoliberalism, circular economy, education

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Ekososiaalinen sivistys	6
2.1 Sivistyksestä ekososiaaliseksi sivistykseksi	6
2.2 Ekososiaalisen sivistyksen arvoja	8
2.3 Koulujen rooli ekososiaalisen sivistyksen välittäjinä	10
3 Talouden vaikutuksia koulutukseen	12
3.1 Uusliberalismi	12
3.2 Uusliberalismi ja koulutus.....	15
3.3 Inhimillinen pääoma ja talouskasvu	18
3.4 Vihreän talouden muotoja.....	20
4 Voiko ekososiaalista sivistystä ja globaalin talouden vaatimuksia sovittaa yhteen?	21
4.1 Eriäviä arvoja ja tavoitteita	22
4.2 Koulut ekososiaalisen sivistyksen ja talouden vaikutusten välimaastossa.....	24
Johtopäätökset	26
Lähteet.....	30

1 Johdanto

Aikaamme värittää uutiset ilmastonmuutoksesta, ympäristökatastrofeista sekä ylikulutuksen ja päästöjen aiheuttamista globaaleista riskeistä. Samaan aikaan talouden ja kilpailukyvyn rooli ja käsitteistö on korostunut yhteiskunnan eri osa-alueilla, niin politiikassa kuin koulutuksessa (Simola 2015). Tätä kirjallisuuskatsausta minut sai kirjoittamaan huoli siitä, että kestävä elämäntavan ja talouden markkina-ajattelun arvot ja tavoitteet näyttävät olevan vastakkaisia. Nämä vastakkaisuudet voivat hyvin heijastua myös koulumaailmaan. Tulevana kasvatusalan ammattilaisena haluan oppia näkemään koulutuksen osana laajempaa yhteiskuntaa. Koen tärkeäksi koulutuksessa vaikuttavien arvojen esille tuomisen ja niiden tarkastelun osana laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Lokakuussa 2019 olin kuuntelemassa Arto O. Salosen yleisöluentoa osana Oulun yliopiston kestävä kehityksen viikkoa. Salosen näkemykset herättivät kiinnostukseni ja päätin lukea myös hänen artikkeleitaan. Silloin törmäsin ensimmäistä kertaa ekososiaalisen sivistyksen käsitteeseen. Ekososiaalinen sivistys on termi, joka kuvastaa yhden maapallon rajoissa elävän ihmisen ihannetta. Käytän tätä käsitettä kirjallisuuskatsauksessani markkina-ajattelun vastaisena näkökulmana, jota vertaan talouskasvun ja uusliberalismin näkökulmiin. Ensireaktioni oli nähdä talouden ja ekososiaalisen sivistyksen arvot ja tavoitteet täysin vastakkaisina. Vaikutti siltä, että ekososiaalista sivistystä on mahdotonta tavoitella yhteiskunnassa, jossa talouskasvu, kilpailukyky ja voitontavoittelu ovat niin isossa roolissa. Vihreän talouden muodot sekä kestävämpi tuotanto ja kulutus tarjoavat kuitenkin myös toiveikkuutta ekososiaalisen sivistyksen toteuttamiseen käytännössä. Myös koulutuksella on valtava merkitys ekososiaalisen sivistyksen edistämässä.

Kirjallisuuskatsaukseni päälähteitä ovat dosentti Arto O. Salosen yhdessä Marjatta Bardyn kanssa ja yksin kirjoittamat artikkelit ekososiaalisesta sivistyksestä. Viittaan näihin artikkeleihin paljon, sillä muuta kirjallisuutta ekososiaalisesta sivistyksestä on vielä varsin vähän. Muita merkittäviä lähteitäni ovat professoreiden, Veli Matti Värin sekä Hannu Simolan kirjat. Värri kuvaa ekologista sivistystä kirjassaan Kasvatus ekokriisin aikakaudella ja Simola kuvaa kanta-aottavasti suomalaista koulutuspolitiikkaa kirjassaan Koulutusihmeen paradoksit. Viittaan myös emeritusprofessorin Ari Antikaisen, sekä professoreiden Risto Rinteen ja Leena Kosken yhdessä tekemään oppikirjaan, jossa he tarjoavat kattavan kuvauksen suomalaisen

koulutuksen historiasta ja vaiheista. Uusliberalismia käsitellessäni viittaan muun muassa Brittiläisen professorin, David Harveyn kirjaan Uusliberalismi lyhyt historia.

Kirjallisuuskatsaukseni tutkimuskysymyksiä ovat: Mitä tarkoitetaan ekososiaalisella sivistyksellä? Miten globaalin talouden vaikutukset heijastuvat koulutukseen? Sekä miten ekososiaalista sivistystä ja globaalin talouden vaatimuksia voi sovittaa yhteen? Toisessa kappaleessa paneudun ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, eli tarkastelen ekososiaalista sivistystä sekä sen yhteyttä koulutukseen. Kolmas kappale luo katsauksen talouteen, erityisesti uusliberalismin ideologiaan sekä sen vaikutuksiin koulutuksessa. Jotta näkökanta talouteen ei jäisi aivan yksipuoliseksi kuvaan kappaleen lopussa myös vihreän talouden muotoja, erityisesti kiertotaloutta ja hieman myös YK:n kestävän kehityksen tavoitteita. Neljännessä kappaleessa vertaan ekososiaalisen sivistyksen ja talouden arvoja keskenään ja tarkastelen mitä yhteistä tai vastakkaista näillä on yleisesti sekä yhteydessä koulutukseen. Vertailun tavoitteena on hahmotella vastaus viimeiseen tutkimuskysymykseeni eli siihen, voiko ekososiaalisen sivistyksen ja talouden vaatimuksia sovittaa yhteen.

2 Ekososiaalinen sivistys

2.1 Sivistyksestä ekososiaaliseksi sivistykseksi

Jotta voimme ymmärtää ekososiaalisen sivistyksen käsitettä, on meidän ensin avattava sivistyksen merkitystä. Tämä ei ole aivan yksinkertainen tehtävä sillä sivistys on moniulotteinen käsite, jolla on useita eri käyttötapoja ja merkityksiä (Siljander, 2014). Nykymerkityksessään sivistyksellä tarkoitetaan yleensä yksilön henkistä kehittyneisyyttä tai kypsyyttä, mutta historiallisesti sanalla on voitu ilmaista myös käytöstapoja, olemusta ja jopa kansallista kulttuuria (Kokko, 2010). Käsitteen latinalaiset juuret puolestaan kuvaavat sivistystä muotoutumisena, hahmon rakentamisena ja uuden luomisena (Siljander, 2014). Sivistyksen ytimessä onkin ajatus ihmisestä itseään kehittävänä ja itseään uudistavana olentona (Miettinen, 2020).

Miettisen mukaan sivistys on eroteltavissa kolmeen alalajiin, joita ovat tiedollinen, eettinen ja yhteiskunnallinen sivistys. Tiedollinen sivistys tarkoittaa opittua tietoa, ns. kirjaviisautta, yleissivistystä tai itsensä kehittämistä. Eettisellä sivistyksellä tarkoitetaan kykyä pohtia mikä on oikein ja mikä väärin ja miten yksilön tulisi toimia suhteessa toisiin ihmisiin, ympäristöönsä

ja sen ilmiöihin. Empatia ja toisen ihmisen asemaan asettuminen ovatkin olennainen osa eettistä sivistystä. Yhteiskunnallisella sivistyksellä puolestaan viitataan kansalaistaitoihin, joihin kuuluu esimerkiksi poliittisen järjestelmän tuntemus, ymmärrys omista velvollisuuksista ja oikeuksista sekä kyky rakentavaan ja muita kunnioittavaan keskusteluun. Sivistyksen alalajeihin on lisättävissä myös esteettinen, taidollinen ja kulttuurinen sivistys sekä ekososiaalinen sivistys, jotka korostavat taidetta, osaamista ja kestäväää elämäntapaa osana sivistyskäsitteitä. (Miettinen, 2020.)

Sivistyksen voi siis ymmärtää itsensä kehittämisenä eri elämän osa-alueilla. Tämä kehittyminen ei kuitenkaan toteudu itsestään, vaan sivistyksen karttuminen edellyttää kasvatusta ja yksilön yhteyttä ympäröivään maailmaan ja muihin ihmisiin. (Siljander, 2014). Koulutuksen merkitys sivistyksen kartuttamiselle on merkittävä ja tämä on huomioitu myös perusopetuksen opetussuunnitelmassa, jossa todetaan opetuksen tukevan oppilaan kasvua ihmisyyteen sekä sivistykseen. Sivistystä luonnehditaan sekä tietojen että arvojen muodostumisena, joka ilmenee yksilön tavassa toimia ja suhtautua ympäristöönsä (Opetushallitus, 2014) Koulutus ei kuitenkaan ole ainoa sivistyksen lähde, vaan ihminen jatkaa oppimista ja itsensä kehittämistä koko elämänsä ajan (Siljander, 2014). Sivistyksen käsite on näin yhteydessä myös elinikäiseen oppimiseen.

Ekososiaalisen sivistyksen käsitteen myötä sivistyksen määritelmä on jalostunut vastaamaan uuteen maailman tilanteeseen, jossa ilmastonmuutos, sosiaalinen eriarvoistuminen ja luonnonvarojen liikakulutus ovat nousseet globaaleiksi uhkakuviksi. Salosen ja Baryn mukaan ekososiaalisen sivistyksen perustavoite on hyvän elämän saavuttaminen yhden maapallon kantokyvyn rajoissa. Tämä perustavoite on saavutettavissa vain, jos hyvinvoinnin ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden väliset keskinäisriippuvuudet tunnustetaan. Salosen mukaan *”ilman ekologista perustaa sosiaalista elämää ei voi olla olemassa. Ja ilman yhteisöjä ja yhteiskuntia ei voi olla sosiaalisia toimintoja kuten taloutta.”* (Salonen & Brady, 2015 s.6) Tämä keskinäisriippuvuus asettaa siis arvojärjestyksen, jossa maapallon hyvinvointi on ensimmäisellä sijalla, ihmisten hyvinvointi toisella sijalla ja kolmannella sijalla on talous, jonka keskeisin tehtävä on perustarpeiden tyydyttäminen mahdollisimman monille ihmisille (Salonen, 2014; Riihinen, 2012).

Valitettavasti vielä tänä päivänä taloudellisen tuotannon keinot eivät aina edesauta ihmisoikeuksien toteutumista tai maapallon kantokyvyn huomioon ottamista. Erityisesti

uusliberaali talousajattelu on pitkään korostanut taloudellisen kasvun tavoittelua ekologisten ja sosiaalisten tavoitteiden kustannuksella. (Ilmonen, 2007; Harvey, 2005.) Ihmisiä on kannustettu kuluttamaan yli tarpeidensa, ja kulutuksesta on tullut osa nykyistä elämäntapaa (Riihinen, 2012). Onneksi näihin epäkohtiin on myös kiinnitetty huomiota ja tuotannossa sekä kulutuksessa on siirrytty myös kestävämpiin muotoihin. Näihin palaan kolmannessa luvussa.

2.2 Ekososiaalisen sivistyksen arvoja

Ekososiaalisen sivistyksen perustalla vaikuttaa vahva käsitys siitä, että ihmisten olemassaolo on riippuvaista luonnosta ja hyvän elämän tulisi olla mahdollista yhden maapallon kantokyvyn rajoissa. Ekososiaalisen sivistyksen arvot perustuvatkin vahvasti edellä kuvattuun ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten tekijöiden väliseen hierarkiaan, jossa maapallon hyvinvointi on ensimmäisellä sijalla, ihmisten hyvinvointi toisella sijalla ja kolmannella sijalla on talous. (Salonen & Bardy, 2015.) Tämän perus hierarkian lisäksi ekososiaaliselle sivistykselle ominaisia arvoja ovat vapaus ja vastuullisuus, kohtuullisuus, ihmistenvälisyys sekä demokratia ja rauha. (Salonen & Bardy, 2015; Salonen 2012).

Vastuullisuus osana ekososiaalista sivistystä liittyy eettiseen sivistykseen ja kykyyn asettua muiden asemaan. Salosen ja Bardyn mukaan maailman näkeminen muiden näkökulmasta herättää eettistä huolenpitoa ja *”Ihminen, joka ottaa vastuuta toisesta ihmisestä, ottaa todennäköisesti vastuuta myös luonnosta – ja päinvastoin”* (Salonen, 2015 s.8). Vastuuta ei kuitenkaan tarvitse nähdä vain ulkopuolisena pakkona vaan siihen liittyy olennaisesti myös välittäminen ja huolenpito, jotka edellyttävät henkilökohtaista suhdetta välittämisen kohteeseen, oli se sitten, luonto, henkilö tai objekti (Stahel, 2019).

Jotta vastuullisuus lisääntyisi on huolenpidon piirin laajennuttava yksilöstä itsestään ja hänen lähipiiristään laajemmalle myös muihin ihmisiin, eläimiin, ekosysteemeihin ja koko maapalloon. Huolenpidon piiri on laaja, jos näemme itsemme maailmankansalaisina ja osana sukupolvien ketjua. Huolenpidon piiriin kuuluvat silloin myös tulevat sukupolvet ja vastuu tämän päivän toimista korostuu seurausten jatkuessa pitkälle tulevaisuuteen. (Salonen & Bardy 2015) Värin mukaan ekologinen sivistys ja aikuisuus tarkoittavat sitä, että *”ihminen tulee tietoisiksi omasta vastuustaan ja pyrkii säätelemään omia halujaan ja pyyteitään”*. Haluolentona ihminen ei koskaan lakkaa haluamasta, mutta suhde halun kohteisiin voi silti muuttua, kun oman riippuvuuden ja keskeneräisyyden tunnistaa. Vastuun otto itsestä ja toisesta edellyttääkin kohtuuden hyveeseen palaamista. (Värri 2018, s.84.)

Salosen ja Bardyn mukaan ”**Kohtuullisuus** kiteytyy kysymykseen siitä, minkä verran on riittävästi.” (2015 s.8) Omien halujen ja tarpeiden erottaminen onkin oleellista kohtuuden hyveeseen palatessa ja samalla edellytys kestäväälle elämäntavalle. Kohtuullisuuden hyveeseen palaaminen on kuitenkin haaste kapitalistisessa yhteiskunnassa, jossa kuluttajien haluaminen on normi, jota kannustetaan talouden edistämiseksi (Riihinen 2012). Kohtuuttoman kuluttamisen ja resurssien ylikuluttamisen ja epätasaisen jakautumisen tiedostaminen on tärkeää sillä pahimmillaan näiden epäkohtien huomiotta jättäminen johtaa ympäristökatastrofeihin konflikteihin ja geopoliittisiin jännitteisiin. Kohtuudellisuuteen liittyvä luonnonvarojen viisas käyttö on siten myös rauhantyötä. (Salonen 2015)

Joutsenvirran ja Järvensivun mukaan yhteiskunnan suuntaaminen kohti kestävämpää ja kohtuullisempaa yhteiskuntaa helpottuisi, mikäli materiaalisen vaurauden sijaan korostaisimme sosiaalista vaurautta. Sosiaalisella vauraudella he tarkoittavat hyvinvoinnin sosiaalisia ja psykologisia ulottuvuuksia, jotka eivät ole helposti rahassa mitattavissa. Heidän mukaansa ”hyvinvointi on kykyä antaa ja ottaa vastaan huolenpitoa ja rakkautta, nauttia muiden kunnioituksesta, osallistua hyödylliseksi koettuun työhön, tuntee kuuluvansa ja luottavansa yhteisöön. Se on kykyä kukoistaa vähemmän materiaalisilla tavoilla ja osallistua mielekkäällä tavalla yhteisön tai yhteiskunnan toimintaan.” (Joutsenvirta & Järvensivu, 2012, s.179-180.) Tässä hyvinvoinnin määritelmässä korostuvat selvästi yhteisöllisyyden ja ihmistenvälisyyden merkitys. Kyky kukoista vähemmän materiaalisilla tavoilla edesauttaa myös kohtuullisuutta.

Ihmistenvälisyys on edellytys hyvälle elämälle, sillä ihmissuhteet tuovat onnellisuutta ja ovat olennainen osa hyvinvointia ja elämän mielekkyyttä (Burns, 2014). Kun ihmisen perustarpeet on tyydytetty, koettu hyvinvointi ei ole enää yhteydessä vain materiaaliseen vaurauteen vaan esimerkiksi itsensä toteuttamiseen, ymmärretyksi tulemiseen ja osallisuuteen. (Salonen & Bardy 2015; Salonen 2012.) Värriin mukaan nimenomaan ymmärretyksi ja hyväksytyksi tuleminen on elintärkeä osa tasapainoiseksi ihmiseksi kasvua sillä vain olemassaolonsa arvokkaaksi tunteva ihminen voi ottaa vastuuta myös muista ihmisistä ja luonnosta (Värri 2018). Näin ihmistenvälisyys edesauttaa vastuullisuutta. Salosen ja Bardyn mukaan ihmistenvälisyys lisää myös kohtuullisuutta sillä yhteisöllisyyden ja yhteenkuuluvuuden lisääntyessä omistamisen merkitys vähenee (2015).

2.3 Koulujen rooli ekososiaalisen sivistyksen välittäjinä

Koulutuksella on merkittävä rooli ekososiaalisen sivistyksen välittämisessä tuleville sukupolville. Salosen ja Bardyn mukaan sivistys karttuu elinikäisessä oppimisessa (2015), jota koulut ovat tukemassa. Tietojen ja taitojen kartuttamisen lisäksi kouluilla on huomattava merkitys myös sosialisatioinstituutina, eli arvojen ja normien välittäjänä sukupolvelta toiselle (Antikainen, Rinne, & Koski, 2015). Ekososiaalisen sivistykseen liittyvien tietojen ja arvojen välittäminen on myös osa tätä sosialisatioprosessia.

Antikaisen mukaan sosialisatioprosessilla on ihmisen kehityksen kannalta **kaksi ulottuvuutta**: Ensimmäiseksi se tarkoittaa ”kasvua kykeneväksi elämään yhdessä toisten kanssa kulttuurin ajattelu- ja toimintatavat sisäistäneenä ja [toiseksi] kasvua kykeneväksi muokkaamaan niitä aktiivisesti omasta minuudestaan tietoisena, omia kykyjään ja taipumuksiaan kehittävänä yksilönä.” (Antikainen, Rinne, & Koski, 2015, s.42) Sosialisatian myötä yksilö siis oppii elämään yhteisössä, omaksuu ympäristölleen ominaiset arvot ja normit, mutta on silti jossain määrin myös kykenevä kyseenalaistamaan ja muokkaamaan näitä ympärillään vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja. Tämä kyky muokata ja uudistaa toiminta- ja ajattelutapoja mahdollistaa myös yhteiskunnallisen muutoksen ja esimerkiksi muutoksen kohti kestävämpiä elämäntapoja ja ekososiaalista sivistystä.

Värin mukaan tämä sosialisatian jälkimmäinen ulottuvuus jää kuitenkin usein ensimmäisen ulottuvuutensa varjoon. Hän näkee sosialisatian roolin lähinnä yhteisöön syntyvien uusien jäsenten juurruttamisena vallitseviin tapoihin ja ajatusmalleihin, jolloin yhteisön hyväksymästä vallitsevasta elämänmuodosta, tulee kyseenalaistamaton myös uusien sukupolvien keskuudessa. Tällaisena omaksuttuna ajatusmallina Värri mainitsee esimerkiksi kehitysuskon ja uskon siihen, että tämän päivän ongelmat ja huonot valinnat ovat ratkaistavissa teknologian avulla joskus tulevaisuudessa. (Värri, 2018.) Ihminen voikin siis sisäistää sosialisatioprosessissa ajatusmalleja, jotka vaikuttavat tiedostamattomasti hänen toimintaansa. Riihisen mukaan nykyään yksilön toimintaan vaikutta suuressa määrin myös esimerkiksi mainonta ja media. Molemmat luovat mielikuvia hyvästä elämästä, menestyksestä ja erilaisista kulutuksen avulla saavutettavissa olevista elämäntyylyistä. Tämä puolestaan voi luoda kulutusmyönteistä ajattelutapaa ja hämärtää kykyä halujen ja tarpeiden erottamiseen. (Riihinen 2012.)

Ekologiseen muutokseen pyrkiminen edellyttää elämäntapamme kestävämmyyden tunnistamista, globaalia eettistä vastuuta, sekä toimintatapojemme muutosta kaikilla sektoreilla, myös koulutuksessa (Cook & Cook, 2018). Tätä muutosta ovat kuvanneet eri tahot: Salonen ekososiaalisen sivistyksen kautta, SITRA tulevaisuuden kestävä hyvinvoinnin mallillaan (Cook & Cook, 2018) ja Väri ihmisten vahingollisten halujen uudelleen suuntaamisena ja sosialisointin muutoksena (2018). Suomessa reagoiminen tähän muutostarpeeseen näyttää tapahtuneen myös koulutuksessa sillä kestävä elämäntavan ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys on huomioitu myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ja nostettu osaksi opetussuunnitelman arvoperustaa seuraavin sanoin:

”Ihminen on osa luontoa ja täysin riippuvainen ekosysteemien elinvoimaisuudesta. Tämän ymmärtäminen on keskeistä ihmisenä kasvussa. Perusopetuksessa tunnustetaan kestävä kehityksen ja ekososiaalisen sivistyksen välttämättömyys, toimitaan sen mukaisesti ja ohjataan oppilaita kestävä elämäntavan omaksumiseen. – – – Ekososiaalisen sivistyksen johtoajatuksena on luoda elämäntapaa ja kulttuuria, joka vaalii ihmisarvon loukkaamattomuutta, ekosysteemien monimuotoisuutta ja uusiutumiskykyä sekä samalla rakentaa osaamis pohjaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle perustuvalla kiertotaloudelle. Ekososiaalinen sivistys merkitsee ymmärrystä erityisesti ilmastonmuutoksen vakavuudesta sekä pyrkimystä toimia kestävästi.
(Opetushallitus, 2014, s. 16)

Eettisyys ja ympäristöosaaminen on nostettu myös osaksi lukion opetussuunnitelman perusteita ja sen laaja-alaisen osaamisen tavoitteita. Näihin tavoitteisiin kuuluu arvolähtöinen eettinen toiminta yhteiseksi hyväksi, luonnon monimuotoisuuden arvostaminen ja tutkimustietoon perustuva ilmasto-osaaminen sekä kestävä kuluttajuus. (Opetushallitus, 2019.) Onkin hienoa, että ekososiaalisen sivistyksen arvot on omaksuttu opetussuunnitelmissa. Sosialisointi, sivistys, arvojen muodostuminen ja oppiminen eivät kuitenkaan tapahdu pelkästään koulussa ja siksi ekososiaalisen sivistyksen omaksuminen myös yhteiskunnan muilla osa-alueilla on erittäin tärkeää.

3 Talouden vaikutuksia koulutukseen

Taloudellinen toiminta on osa jokapäiväistä elämää, yhteiskuntaa ja sosiaalista toimintaa. Erola ja Räsänen määrittelevät taloutta seuraavasti: *”Talous on yhtäältä taloudellisten toimijoiden aikaansaamaa ja toisaalta tottumusten, organisaatioiden sekä muiden yhteiskunnassa vakiintuneiden käytäntöjen muodostamaa. Eri toimijoiden kesken on monenlaista omistajuutta, vaihtoa ja muuta toimintaa, joita koskevat institutionalisoituneet eli vakiintuneet käytännöt ovat talousperusteisia.”* (Erola, & Räsänen, 2014, s51) Talouden Yksityiskohtainen määrittelyminen on kirjallisuuskatsaukseni näkökulmasta liian laaja tehtävä, ja sen takia päädyin valitsemaan tarkasteluni kohteeksi kapitalismiin nojaavan uusliberalismin ideologian, talouskasvun sekä kiertotalouden. Uusliberalismi edustaa maailmantalouden saralla vahvasti vaikuttanutta kapitalismiin nojaavaa ideologiaa, Kiertotalous on puolestaan taloudellista tuotantoa uudistava idea, joka tarjoaa ratkaisua tuotannon ja kulutuksen vääjäämättömään kestämyyteen. Vaikka talous, kulutus ja markkinat vaikuttavat itsessään melko arvoneutraaleilta ja luonnollisilta asioilta, voidaan jo näistä kahdesta talousnäkemyksestä huomata, kuinka erilaisia vaikutuksia niillä voi olla ihmisiin, ympäristöön ja myös koulutukseen.

3.1 Uusliberalismi

Jotta uusliberalismin edustamaa ideologiaa voi paremmin ymmärtää on hyvä tarkastella, millainen talousjärjestelmä vaikutti teollistuneissa maissa ennen uusliberalismin suosion nousua. Aloitankin kappaleen kuvailemalla erästä talousjärjestelmää ennen uusliberalismin leviämistä ja siirryn siitä itse käsitteen määrittelyyn ja kuvaan lyhyesti myös uusliberalismin leviämistä ja sen vaikutuksia.

Toisen maailmansodan jälkeen teollisten maiden talouskasvua vauhditti poliittistaloudellinen järjestelmä, jota nykyään kutsutaan nimellä sosiaalisesti ankkuroitunut liberalismi (embedded liberalism). Tälle järjestelmälle oli ominaista yritysten sekä liike-elämän toiminnan säättely valtion taholta erilaisilla rajoitteilla. Valtion tehtäviin kuului täystyöllisyyden tavoittelu, talouskasvu sekä kansalaisten hyvinvoinnin edistäminen. Valtion omistuksessa olevat yhtiöt olivat tavallisia ja ammattiliitoilla oli valtaa lakkojen vaikuttaessa suoraan näiden yhtiöiden tulokseen. Talouden heilahteluita pyrittiin tasoittamaan keynesiläiseksi kutsutun talous- ja rahapolitiikan mukaan, joka myöskin suosi valtion puuttumista talouden toimintaan työllisyyden ja talouskasvun edistämiseksi. (Harvey, 2005.)

Sosiaalisesti ankkuroitunut liberalismi lisäsi menestyksekkäästi talouskasvua länsimaissa aina 60-luvulle saakka, jolloin sen toiminta alkoi rapautua. 70-luvulla iski taantuma ja inflaatio, jotka ravistelivat teollistunutta maailmaa lähes vuosikymmenen ajan. Valtioiden rahoituskriisit johtivat verojen nousuun, sosiaalikulujen kasvuun ja kansalaisten tyytymättömyyteen. Myös maailman talousjärjestelmä oli kokenut mullistuksen, kun kiinteästä valuuttakurssista oli siirrytty 1970-luvun alussa kelluvaan valuuttakurssiin. Tämä tarkoitti sitä, että USA:n dollari ei ollut enää sidottavissa kultaan eikä kulta voinut toimia kansainvälisen rahan perustana. Tästä johtuen maiden väliset valuuttakurssit päästettiin kellumaan eikä niiden säätely ollut enää mahdollista. Pitkään jatkunut taantumus ja inflaatio loi paineen taloudellisten toimintatapojen muutokselle eikä sosiaalisesti ankkuroitu liberalismi enää toiminut kriisin ratkaisemiseksi. (Harvey, 2005).

Uusliberalismi edustaa sosiaalisesti ankkuroituneesta liberalismista poikkeavaa ideologiaa, joka korostaa vapaita markkinoita, yksilön vapautta, yksityisomistajuutta sekä kilpailua (Harvey, 2005). Täystyöllisyyden sijaan uusliberalismin prioriteettina on rahallisen voiton maksimointi, kuten esimerkiksi taloustieteilijä Milton Friedman on korostanut (Blenco-Perez, 2019). Uusliberalismin näkökulmasta valtion valtaa yritystoiminnan rajoittamiseksi tulee vähentää ja valtion omistuksessa olevat yhtiöt yksityistää, sillä rajoitukset haittaavan markkinoiden luonnollista toimintaa ja valtion yhtiöt estävät luonnollista kilpailua, pääoman liikettä ja varallisuuden kartuttamista (Harvey, 2005). Valtion tehtäväksi kuitenkin jää *luoda sopivat olosuhteet, lait ja instituutiot markkinoiden synnyttämiseksi ja ylläpitämiseksi ja uusliberalististen tavoitteiden toteutumiseksi* (Korhonen, 2012, s.24).

Kilpailu yritysten välillä nähdään luonnollisena ja sen tarkoituksena on edistää tuotantotapojen ja palveluiden kehittämistä ja näin palvella myös asiakkaiden etua. Kansainvälinen kilpailu parantaa tehokkuutta, tuottavuutta ja estää hintojen nousua vähentäen siten inflaation riskiä. Yksityisyrittäjyys ja yrittäjämäinen toiminta nähdään tässä kilpailussa avaimena innovaatioiden kehittymiselle ja varallisuuden luomiselle. (Harvey, 2005.)

Thorsenin mukaan uusliberalistisesta näkökulmasta hyveellinen ihminen on joustava riskinottaja, joka kykenee mukautumaan talouden ja työllisyyden muutoksiin sekä toimimaan menestyksekkäästi hänelle itselleen relevanteilla markkinoilla. Samalla yksilöt ovat kuitenkin itse vastuussa toimintansa seurauksista. Eriarvoisuus ja sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus on

tästä näkökulmasta moraalisesti hyväksyttävää ainakin silloin kun yksilön epäonni on seurausta hänen omista vapaista valinnoistaan. (Thorsen, 2010.) Uusliberalistisesta näkökulmasta kullakin ihmisellä on siis itsellään vastuu perustarpeidensa toteutumisesta vapaille markkinoilla, jossa kaikilla on yhtäläinen oikeus yksityisomistajuuteen ja varallisuuden kartuttamiseen. Uusliberalistinen ajattelutapa ei kuitenkaan ota huomioon yksilöiden erilaisia lähtökohtia ja käytännössä tämän uusliberalismin mukaisen talouspolitiikan toteuttaminen on lisännyt eriarvoistumista ja varallisuuden sekä vallan keskittymistä heille, joilla sitä on eniten ollut jo ennestään. (Harvey, 2005.)

Siirtyminen sosiaalisesti ankkuroidusta liberalismista uusliberalismiin on ollut monitahoinen prosessi, mutta yleensä siihen liitetään varsinkin Margaret Thatcherin pääministerikaudet Isossa Britanniassa ja Ronald Reaganin presidenttiyys Amerikassa. Heidän poliittisena aikakautenaan molemmat valtiot hellittivät valtion valtaa talouden säätelystä ja edistivät valtion omistuksessa olevien yritysten ja palveluiden, siirtämistä yksityisomistukseen ja vapaiden markkinoiden piiriin eli siirtyivät vahvasti kohti uusliberalismia. (Harvey, 2005.) Suomeen uusliberalistiset ideat ovat tulleet vaivihkaa kansainvälisten järjestöjen, kuten OECD:n, EU:n ja kansainvälisen valuuttarahaston IMF:n ja niiden suositusten kautta. Hyvinvointivaltion suosio on kuitenkin hidastanut muutosta uusliberalistiseen suuntaan, eikä uusliberaaleja käytäntöjä ole Suomessa toteutettu samassa mittakaavassa kuin Amerikassa tai Isossa-Britanniassa. Silti myös Suomessa kilpailukyvyyn ja tehokkuuden merkitys on korostunut monien julkisten palveluiden tarjonnassa ja julkiselle sektorille on asetettu liike-elämästä omaksuttuja hallintomalleja, jotka korostavat, kilpailua sekä toiminnan arviointia ja tuloksellisuutta. (Patomäki, 2007.)

Uusliberalismin historia osoittaa, että talouden edistäminen ei suinkaan ole aina luonut tasa-arvoisempia yhteiskuntia, vaikka ideologisesti uusliberalismin tavoitteena onkin edistää vapautta takaamalla yksilönvapaus yksityisomistuksen ja vapaiden markkinoiden avulla. Vapaus on yleensä yleisesti hyväksytty arvo, jota vastaan harva asettuisi. Harvey kuitenkin toteaa, että vapauden lisääntyessä ja rajoitusten puuttuessa lisääntyy vapaus sekä hyvään että pahaan. Rajoitusten puuttuessa lisääntyy yksilön vapaus päättää omasta elämästään, mutta myös siitä riistääkö tai käyttääkö muita hyväkseen systeemissä, jossa se on periaatteessa mahdollista. Vapaus toimia omaa tai yrityksensä etuaan tavoitellen luo mahdollisuuksia kartuttaa varallisuutta myös ympäristön ja muiden ihmisten kustannuksella. (Harvey, 2005.) Pelkkä vapaus ja kilpailu ei siten aina takaa hyvän elämän toteutumista

3.2 Uusliberalismi ja koulutus

Uusliberalismin mukaisen talouspolitiikan vallatessa maailmaa myös koulutuspolitiikassa on tapahtunut muutos markkinoitumisen suuntaan. Tämä on nähtävissä niin koulutuksen järjestämisen muodoissa, opetuksen sisällöissä kuin koulutuspoliittisen puheen muutoksena. Koulutuksen järjestämisessä koulujen välinen kilpailu, vanhempien vapaa kouluvalinta ja oppimistulosten vertailu on korostunut (Lindberg, 2013). Opetuksen sisällöllisesti yrittäjäyyskasvatus on noussut osaksi opetussuunnitelmia (Korhonen, 2012). Ja koulutuspoliittisessa puhetavassa on nähtävissä muutos, joka korostaa kilpailua, erinomaisuutta sekä tehokkuutta ja tuloksellisuutta (Antikainen et al., 2013).

Suomessa suurin osa kouluista on edelleen valtion ja kuntien kustantamia palveluja ja siis osa julkista taloutta, mutta monissa muissa maissa yksityiskoulujen rooli koulumarkkinoilla on paljon merkittävämpi (Lindberg, 2013). Yritysten tapaan monet yksityiskoulut joutuvat kilpailemaan markkinoilla asiakkaista, ja talouden näkökulmasta koulutusta voidaankin käsitellä enenevässä määrin palvelun tarjoajana, jolloin oppilaat ja heidän vanhempansa nähdään koulutuksen kuluttajina (Antikainen et al., 2015). Lingberg kuvaa erityisesti Iso-Britanniaa uusliberaalisen koulutuspolitiikan edelläkävijänä sillä markkinalähtöisyys on ollut Brittiläisen koulutuspolitiikan keskiössä aina 1980-luvulta lähtien (Lindberg, 2013). Thatcherin talouspolitiikan myötä valtion omistuksessa olleet yritykset yksityistettiin ja sama ilmiö jatkui lopulta myös sosiaalipalveluiden ja koulutuksen saralle, vaikka se saikin osakseen enemmän vastustusta kansalaisilta (Harvey, 2005). Isossa-Britanniassa koulutuksen kehittämisessä on hyödynnetty liike elämän johtamismalleja, joissa korostuu muun muassa koulujen välinen kilpailu, vapaa kouluvalinta, tehokkuus sekä oppimistulosten mittaaminen ja kansallinen vertaaminen. Kilpailun ja vapaan kouluvalinnan tarkoituksena on parantaa koulujen suoritusta ja oppimistuloksia yleisesti. (Lindberg, 2013.) Koulujen kilpailu ei kuitenkaan ole koitunut kaikkien parhaaksi, eikä markkinoitumisella ole tiettävästi ollut vaikutusta koulutuksen laadun paranemiseen. Päinvastoin, se on tuonut haasteita ja ollut vahingollista tasa-arvon tavoittelulle. (Antikainen et al., 2015.)

Suomessa peruskoulut ovat Isoon-Britanniaan verrattuna säilyneet pitkälti markkinoitumisen ulkopuolella. Koulujen välinen kilpailu ja vertaaminen on vähäistä, mutta keskustelua

kouluvalinnasta sekä eroista koulujen välisissä oppimistuloksissa käydään myös täällä, eivätkä vanhemmat enää automaattisesti valitse lapsensa kouluksi sitä lähintä vaihtoehtoa. (Lindberg, 2013.) Simolan mukaan merkittävä muutos Suomalaisen koulutuspuheen arvoissa on tasa-arvon korostamisen vaihtuminen erinomaisuuden tavoitteluun (2015). Myös tasa-arvon määritelmä on vuosien saatossa muuttunut. Ennen tasa-arvolla tarkoitettiin kaikille tarjottavia yhtäläisiä mahdollisuuksia, mutta nykyään koulutuksellinen tasa-arvo korostaa pikemminkin ”jokaisen oppilaan oikeutta saada edellytystensä mukaista koulutusta” (Simola, 2015, s.237). Tällainen muutos tasa-arvon ymmärtämisessä voi myös osaltaan lisätä kouluvalinnan oikeutusta, kun jokaisen oppilaan edellytykset ovat erilaiset.

Kouluvalintaan liittyvissä keskusteluissa on noussut esiin huoli kouluvalinnan eriarvoistavasta vaikutuksesta oppilaisiin myös Suomessa (Lindberg, 2013). Simolan mukaan maaseudulla kouluvalintaa ei juuri ole, mutta pääkaupunkiseuduilla kouluvalinta on jo merkittävämmässä roolissa alueesta riippuen (Simola, 2015). Seppäsen mukaan Suomen tilanne kouluvalinnan suhteen on kuitenkin erilainen muihin Euroopan maihin verrattuna, sillä Suomessa ”*valinnat koulujen välillä ovat valintoja maksuttomien, julkisesti omistettujen ja hallinnoitujen koulujen välillä. Suomessa kouluvalinnassa kyse ei siten ole julkisen ja yksityisen sektorin vastakkaisuudesta, vaan vaihdoista julkisen koululaitoksen sisällä.*” (Seppänen, 2003, s.176) Asetelma on siis hyvin erilainen kuin kouluvalinnan tekeminen maksullisten yksityiskoulujen ja julkisten koulujen kirjosta, jossa erot koulujen välillä ovat oletetusti suuremmat kuin Suomessa.

Kouluvalinnan lisääntymisen lisäksi myös yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä uusliberalismia mukailevana muutoksena koulumaailmassa. Uusliberalistisesta näkökulmasta yrittäjyys ja yrittäjämäinen toiminta ovat hyväksi talouskasvulle, innovaatioiden kehittymiselle ja kilpailukyvyille (Harvey, 2005). Samaan tapaan opetusministeriön julkaisussa yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivoista todetaan suoraan, että ”*tarvitsemme menestyviä kansainvälisesti toimivia yrityksiä, jotta kansantaloutemme toimisi.*” (Opetusministeriö, 2009, s.13). Yrittäjyyskasvatuksesta onkin 2000-luvulla tullut osa kaikkien kouluasteiden opetussuunnitelmia ja yrittäjämäinen asenne nähdään tärkeänä tulevaisuuden työelämätaidona (Korhonen, 2012).

Markkinoilla toimiva ihanneihminen on riskejä pelkäämätön ja joustava uusiin tilanteisiin mukautuja (Thorsen, 2010). Myös yrittäjämäiseen asenteeseen kuuluu joustavuus, riskinotto,

luovuus, omatoimisuus, aktiivisuus sekä rohkeus ja uskallus, jotka edesauttavat tulevan työvoiman kykyä mukautua jatkuvasti muuttuvaan ympäristöön, yhteiskuntaan ja työmarkkinoihin (Harni, 2015). Perusopetussuunnitelman perusteissa huomioidaan työelämän muutos ja todetaan työelämätaidoista ja yrittäjyydestä seuraavasti:

“Työelämä, ammatit ja työn luonne muuttuvat mm. teknologisen kehityksen ja talouden globalisoitumisen seurauksena. Työn vaatimusten ennakointi on vaikeampaa kuin ennen. Oppilaiden tulee perusopetuksessa saada yleisiä valmiuksia, jotka edistävät kiinnostusta ja myönteistä asennetta työtä ja työelämää kohtaan. Oppilaiden on tärkeä saada kokemuksia, jotka auttavat oivaltamaan työn ja yritteliäisyyden merkityksen, yrittäjyyden mahdollisuudet sekä oman vastuun yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Koulutyö järjestetään niin, että oppilaat voivat kartuttaa työelämäntuntemustaan, oppia yrittäjämäistä toimintatapaa ja oivaltaa koulussa ja vapaa-ajalla hankitun osaamisen merkityksen oman työuran kannalta.” (Opetushallitus, 2014, s.23)

Suomen kouluhallinnon asenteet ovat yrittäjyyskasvatusta lukuun ottamatta olleet peruskoulujen osalta vielä markkina-ajattelun vastaisia, mutta yliopistoissa muutos tehokkuuden, tuloksellisuuden ja kilpailukyvyn korostamiseen on jo selvää. Simolan mukaan tämä näkyy muun muassa julkisen rahoituksen leikkauksina, yritysmaailman arvojen ja kulttuurin painottamisena yliopistoissa sekä laadunvalvonnan ja arvioinnin lisääntymisenä. Laadunvalvonta onkin nyt trendi joka osaltaan edistää kansainvälistymistä ja yliopistojen välistä kilpailua. Lisääntyvä mittaaminen kuitenkin myös kuormittaa yliopistojen työntekijöitä ja syö rahoitusta itse opetukselta ja tutkimukselta. Kaiken lisäksi lisääntyneellä laadunvalvonnalla ei ole todettu olevan merkittävää yhteyttä korkeakouluopetuksen tai tutkimuksen tason paranemiseen. (Simola 2015.)

Simolan mukaan koulutuksen rooli on siirtynyt *”kansallisvaltion rakentamisesta tämän kilpailukyvyn turvaamiseen uudessa globalisoituneeksi ymmärretyssä toimintaympäristössä”*. Tässä toimintaympäristössä kapitalistinen talous ohjaa koulutuksen odotuksia enemmän kuin koskaan aiemmin. (Simola, 2015, s.253.) Värrin toteaa saman suuntaisesti, että koulutusinstituutiot *”varhaiskasvatuksesta yliopistoon ovat sitoutuneet kilpailukykyä ja tuottavuutta parantaviin kansallisiin tavoiteohjelmiin* (Värrin, 2018, s.112). Globalisaation myötä koulut eivät ole enää vain kansallinen instituutio vaan saavat vaikutteita myös kansallisista vertailuista, tutkimuksista ja suosituksista (Antikainen et al, 2015). Seuraavaksi

tarkastelenkin koulutuksen vaikutusta kansalliselle kilpailukyvyllä ja talouskasvulle inhimillisen pääoman näkökulmasta.

3.3 Inhimillinen pääoma ja talouskasvu

Inhimillinen pääoma on käsite, jolla viitataan tietoihin ja taitoihin, joita yksilö omaksuu elämänsä aikana. Inhimillisestä pääomasta on hyötyä arjessa ja esimerkiksi työsaannissa. Koulutus luonnollisesti edesauttaa oppimista lisää siten inhimillistä pääomaa. Myös koulutuksen avulla saavutetut kvalifikaatiot lasketaan inhimilliseksi pääomaksi ja virallisten tutkintojen ja todistusten avulla myös säädellään osaamista ja työvoiman jakautumista eri sektoreille. Useimmissa ammateissa voi toimia vain henkilö, jolla on asianmukainen koulutus ja korkeammin koulutetuilla on usein pääsy työpaikkoihin, joista maksetaan myös parempaa palkkaa. (Erola et al., 2014)

Inhimillisen pääoman yhteyttä talouskasvuun perustellaan sillä, että tietotaito, luovuus ja innovatiivisuus lisäävät taloudellista kilpailukykyä (Sahlberg & Oldroyd, 2010). Koulussa vahvat perustaidot omaksuneet kansalaiset ovat osaavampia, tehokkaampia ja tuottavampia työntekijöitä työmarkkinoilla. He voivat myös tehokkaammin hyödyntää uutta teknologiaa ja mukautua muuttuvaan työmaailmaan. Korkeasti koulutetut työntekijät puolestaan edistävät teknologista kehitystä ja innovaatiota, millä on huomattava merkitys talouskasvulle. (World Bank 2018.)

Vaikka inhimillisellä pääomalla vaikuttaisi olevan selvä positiivinen vaikutus valtioiden talouskehitykselle ovat tutkijat olleet siitä myös erimielisiä. Inhimillisen pääoman vaikutusta talouskasvulle on tutkittu eri tavoin ja tutkimuksia löytyy sekä yhteyden puolesta että vastaan. (Krueger, 2001; Delgado, 2014.) Haasteena on erityisesti ollut se, kuinka inhimillistä pääomaa voidaan mitata. Aiemmissa tutkimuksissa inhimillistä pääomaa on mitattu kouluvuosien määrällä, mutta tämä on todettu huonoksi mittariksi, sillä jos koulutuksen laatu on heikko, kouluvuosien määrä ei välttämättä kerro oppimisen tasosta eikä inhimillisen pääoman kartuttamisesta luotettavasti. Siksi oppimistuloksien mittaamista on ehdotettu uudeksi inhimillisen pääoman mittariksi kouluvuosien pituuden sijaan. (Delgado, 2014.)

Kritiikistä huolimatta maailmanpankki (World Bank) on huomionnut inhimillisen pääoman yhteyden talouskasvuun ja luonut inhimillisen pääoman indeksin (Human Capital Index) jolla

voidaan mitata inhimillisen pääoman tuomaa tulevaa taloudellista tehokkuutta tai sen puutetta. Tässä mittarissa on otettu huomioon koulutuksen pituus, sen laatu eli oppimistulokset, sekä eri terveyteen vaikuttavia tekijöitä osana inhimillisen pääoman mahdollista muodostumista. Inhimillisen pääoman indeksin avulla voidaan arvioida kuinka paljon inhimillistä pääomaa tänään syntyvä lapsi voi saavuttaa 18 ikävuoteensa mennessä, kun otetaan huomioon koulutukseen ja terveyteen vaikuttavat maakohtaiset tekijät. (Kraay, 2019.) Inhimillisen pääoman indeksin mukaan noin 60 prosenttia tänään syntyneistä lapsista tulee olemaan vain puoliksi niin tehokkaita kuin he voisivat olla, mikäli he saisivat nauttia täydestä koulutuksesta ja terveydestä. Maailman pankki onkin aloittanut useita projekteja eri maissa inhimillisen pääoman kartuttamiseksi. Näiden projektien tavoitteena on mahdollistaa jokaisen lapsen täyden potentiaalin toteutuminen, parantamalla koulutusta ja terveyttä, jotta he voivat myöhemmin siirtyä työmarkkinoille terveinä, osaavina ja tehokkaina aikuisina. (World Bank, 2019.)

Valtioiden kiinnostus inhimillisen pääoman lisäämiseen talouskasvuun vedoten näyttäisi vahvistavan Simolan väitettä siitä, että koulutuksen yhdeksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi on noussut kansallisen kilpailukyvyyn kehittäminen ja turvaaminen (Simola 2015). Myös Suomessa koulutuksen vaikutus kansallisen kehityksen edistäjänä ollut merkittävä. Koulutuksen jatkuva laajentuminen on nähtävissä Suomen koulutushistoriassa aina yhtenäiskouluun siirtymisestä tähän päivään saakka. Korkeasti koulutettujen määrä on kasvanut huomattavasti parissa sukupolvessa (Antikainen, 2015) ja myös oppivelvollisuuden pituus on kasvamassa entisestään toisen asteen koulutuksen tullessa kaikille pakolliseksi vuonna 2021 (Opetus ja kulttuuriministeriö, 2020). Antikaisen mukaan koulutus on edesauttanut yhteiskunnan modernisaatiokehitystä ja sen merkitys talouden edistäjänä on lisääntynyt erityisesti uusien innovaatioiden myötä (Antikainen et al., 2015). Koulutuksen laajentumisen lisäksi myös elinikäinen oppiminen on korostunut tulevaisuuden työelämätaidona, joka helpottaa mukautumista muuttuvaan työelämään (Simola, 2015). Samalla se tarkoittaa periaatteessa koulutuksen laajentumista entisestään, mikä on ilmeisesti otollista talouskasvun kannalta.

Inhimillisen pääoman lisääminen ja inhimillisen potentiaalin saavuttaminen ovat hienoja tavoitteita, jotka varmasti lisäävät myös hyvinvointia ja hyvän elämän mahdollisuuksia maapallolla. Maailman pankin tutkimuksissa ja projekteissa on kuitenkin havaittavissa arvojärjestys, joka korostaa talouden toimintaa: koulutusta edistetään, jotta talous voisi hyvin.

Siinä missä World Bank pyrkii edistämään koulutuksen saavutettavuutta ja köyhyyden poistamista koska hyvä elämä ja sivistys edesauttavat talouskasvua, ekososiaalinen sivistys näkee hyvän elämän, oppimisen ja sivistyksen itsearvoisena eikä välinearvona materiaalisen vaurauden tavoittelulle. Voidaankin kyseenalaistaa, tuleeko koskaan tilannetta, jolloin ihmiset ovat talouskasvun kannalta tarpeeksi tehokkaita ja tuottavia? Aikaa, jolloin voidaan keskittyä hyvinvoinnin lisäämiseen sen itsensä vuoksi eikä vain talouskasvua silmällä pitäen.

3.4 Vihreän talouden muotoja

Vaikka uusliberalismi ja kapitalistinen kulutus näyttäytyvät uhkana ympäristölle ja tasa-arvolle on isoja askelia otettu myös kestävämmän talouden suuntaan. YK:n kestävä kehityksen tavoiteohjelma (Agenda 2030) tähtää kehitykseen, jossa otetaan huomioon niin ympäristö talous kuin ihmisten hyvinvointi. Kestävä kehityksen tavoitteissa talouteen suoraan liittyviä osa-alueita ovat tavoite 8: ihmisarvoinen työ ja talouskasvu, tavoite 9: kestävä teollisuus, innovaatio ja infrastruktuurit sekä tavoite 12: vastuullinen kuluttaminen. Omana tavoitteenaan on myös hyvä koulutus, tavoite 4, joka edesauttaa kaikkien 17 kestävä kehityksen tavoitteiden edistämistä. (Suomen YK-liitto, 2020.)

Eri kansalaisjärjestöt ovat käyttäneet myös vihreän talouden (Green economy) ja vihreän kasvun (Green Growth) käsitteitä, käsitellessään talouskriisiä ja ilmasto-ongelmia, jotka nykyinen taloussystemimme on luonut. Vihreä talous tarkoittaa taloutta, joka edistää ihmisten hyvinvointia ja sosiaalista tasa-arvoa vähentäen samalla ekologisia riskejä ja resurssien niukkuutta. Vihreä kasvu puolestaan korostaa talouskasvua, joka toteutuu ympäristölle kestävällä tavalla. Molempia käsitteitä on kuitenkin arvostelu liian epämääräisiksi vailla käytännön toteutusehdotuksia. (Merino-Saum, Clement, Wyss & Baldi, 2020.) Kiertotalouden malli sen sijaan tarjoaa kestävä kehityksen mukaisia käytännönratkaisuja luonnonvarojen liikakulutukseen edistämällä raaka-aineiden kiertoa (Stahel, 2019; Ghosh & Ghosh, 2019).

Kiertotalouden mukainen talousmalli tarjoaa ratkaisun lineaarisen talouden aiheuttamiin jäteongelmiin sekä raaka-aineiden riittävyyden haasteeseen. Linearisella taloudella tarkoitetaan prosessia, jossa tuotteiden valmistukseen käytetyt raaka-aineet päätyvät pian ostamisen ja käytön jälkeen jätteeksi. Kiertotalouden mukaisesti tuotteet, niiden valmistusprosessit ja materiaalit on alun alkaen suunniteltava niin että tuotteet ovat pitkäikäisiä, helposti korjattavia, uudelleen käytettäviä ja kierrätettäviä. Kiertotaloudessa jäte

nähdään resurssina ja sen mahdollisimman tehokas kierrättäminen ja uusiokäyttö palauttaa raaka-aineet uudelleen käytettäväksi. Idean keskiössä on ”vähennä, käytä uudelleen ja kierrätä” (reduce, reuse, recycle) -näkökulma. (Ghosh & Ghosh, 2019.)

Kiertotalous mahdollistaa talouden ja kuluttamisen tarkastelemisen uudesta näkökulmasta. Ennen kuluttaminen on perustunut paljolti omistamiseen, mutta uudenlainen suhtautuminen hyödykkeisiin mahdollistaa siirtymisen monipuolisempaan yhteisomistajuuteen yksityisomistuksen sijaan. Kiertotalouden myötä onkin mahdollista luoda uusia tapoja tarjota palveluita, jotka perustuvat esimerkiksi vuokraamiseen. (Stahel, 2019).

Kiertotalouden malli on vahvasti yhteydessä suurimpaan osaan kestävän kehityksen tavoitteista ja edesauttaa useiden sen osa-alueiden toteutumista (Ghosh & Ghosh, 2019). Stahelin mukaan kiertotaloudella ja kestäväällä kehityksellä on yhteinen visio yhteiskunnasta, jossa ekonomiset, ekologiset ja sosiaaliset tarpeet ovat tasapainossa. (Stahel, 2019) Tasapaino näiden kolmen osa-alueen välillä ei ole kuitenkaan helposti saavutettavissa, sillä jatkuvaa talouskasvua tavoitellessaan modernit taloudet käyttävät luonnon resursseja edelleen kestävämmällä tavalla. Ekologinen kestävyys on saavutettavissa vain, mikäli talouskasvu on irrotettavissa sen negatiivisista ympäristövaikutuksista ja tämä on vielä toistaiseksi hyvin kunnianhimoinen tavoite. (Vaden, Lähde, Majava, Toivanen, Eronen & Järvensivu, 2019.)

Kestävän kehityksen tavoitteet ja kiertotalous ovat päässeet osaksi Suomalaista koulutusta. Kestävä kehitys, kestävä elämäntapa ja kestävä tulevaisuus ovat termejä, jotka mainitaan perusopetuksen opetussuunnitelmassa useita kymmeniä kertoja. Myös kiertotalous mainitaan kohdassa kestävä elämäntavan välttämättömyydestä. (Opetushallitus, 2014) Koulutuksessa korostetaan siis jo kestävä kehityksen merkitystä sekä kiertotaloutta ja vastuullisuutta.

4 Voiko ekososiaalista sivistystä ja globaalin talouden vaatimuksia sovittaa yhteen?

Ekososiaalisen sivistys kuten kestävä kehityksen tavoitteetkin korostavat ekologisten, sosiaalisten ja ekonomisten tekijöiden tasapainoa yhteiskunnissa. Ekososiaalinen sivistys asettaa arvojärjestyksen, joka nojaa ekologiseen ja sosiaaliseen perustaan sillä kaikki

sosiaalinen toiminta on luonnosta riippuvaista ja taloudellinen toiminta sosiaalisista toiminnoista riippuvaista. Ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin toteutuminen ei kuitenkaan ole aina kaiken taloudellisen toiminnan prioriteettina ja siksi ekososiaalisen sivistyksen ja talouden arvojen ja tavoitteiden yhteen sovittaminen on osin haasteellista. Tässä luvussa teen yhteenvedon edellisistä kappaleista. Vertaan ensin ekososiaalisen sivistyksen ja globaalin talouden arvoja ja tavoitteita. Sen jälkeen tarkastelen näiden vaikutuksia ja ilmenemismuotoja koulutuksessa.

4.1 Eriäviä arvoja ja tavoitteita

Ekososiaalisen sivistyksen mukaan talouden tulisi toimia ympäristöä ja ihmisoikeuksia kunnioittaen perustehtävänä perustarpeiden tyydyttäminen mahdollisimman monille ihmisille. Tämä tehtävä perustarpeiden tyydyttäjänä ja universaalin hyvän elämän edistäjänä on kuitenkin utopistinen ajatus vielä tämän päivän yhteiskunnassa. (Salonen & Brady, 2015.) Viime vuosikymmeninä talouden saralla on globaalisti vaikuttanut enemmän tai vähemmän uusliberalistinen ideologia, jolle hyvinvoinnin ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset keskinäisriippuvuudet ovat pitkälti toisarvoisia ja talouden edistämistä on usein priorisoitu niin luonnon kantokyvyn kuin ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella (Harvey, 2005).

Ekososiaalisen sivistyksen ja uusliberaalin talouden arvoja verratessa voidaan huomata niiden ristiriitaisuus. Siinä missä uusliberaalit arvot korostavat yksilöllisyyttä, yksinomistusta, kilpailua ja tehokkuutta, ekososiaalinen sivistys korostaa ihmistenvälisyyttä, vastuullisuutta ja kohtuullisuutta. Ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta talouden tulisi edistää ihmisten hyvinvointia, mutta uusliberalistisesta näkökulmasta jokainen ihminen on itse vastuussa omasta hyvinvoinnistaan ja vauraudestaan vapailla markkinoilla. Käytännössä ihmiset ovat siis eriarvoisessa asemassa hyvinvointia tavoitellessaan ja uusliberalismi on vain edistänyt vallan ja varallisuuden epätasaista jakautumista.

Edes valtion taloudellinen kehitys ei ole aina pelkästään hyvästä sen asukkaiden hyvinvoinnille. Salonen ja Barty kuvaavat tätä seuraavasti:

”Hyvän elämän tavoittelussa on viime vuosikymmeninä korostunut vaurauden tavoittelu. Yhteiskunnan edistymistä on mitattu kapea-alaisesti bruttokansantuotteen avulla. Vähäiselle huomiolle on jäänyt se, että tuotannon ja kulutuksen määrää

mittaava bruttokansantuote on samalla yksi parhaimmista tilastollisista indikaattoreista hyvinvointia rapauttaville asioille kuten liikenneruuhkille, ympäristön saastumiselle, stressille, luonnon monimuotoisuuden köyhtymiselle ja luonnon ekosysteemien ehtymiselle.” (Salonen & Bardy 2015, s.5)

Vaurauden kerryttäminen ja kuluttaminen eivät siis aina suoraan edistä hyvän elämän toteutumista. Edistystä ei tulisikaan mitata vain rahassa, sillä talousmaailmalle ominainen rationaalisuus ja numeerinen mittaaminen eivät aina suoraan toimi sosiaalisissa ja ekologisissa konteksteissa, tai mitattaessa esimerkiksi hyvinvointia.

Vaikka elämäntapamme kestävämyys on jo yleisesti tiedossa, sosialisoin myötä kasvamme silti edelleen yhteiskuntaan, jossa materialisoitunut elämäntapa on normi. Arki pyörii edelleen pitkälti uusiutumattomien energiavarojen varassa, ja tuo riippuvuus on usein huomaamaton ja helposti unohdettavissa. Kestävämpään elämäntapaan siirtyminen edellyttää kykyä kyseenalaistaa ympärillään vallitsevia ajattelu- ja toimintatapoja. Tämä on kuitenkin haastavaa kulutuksen, talouskasvun ja tehokkuuden korostamisen ollessa niin olennainen osa arkikokemustamme. (Värri, 2018). Mainonta ja media luovat kuvaa yhä moninaisemmista tarpeista, joita voi tyydyttää ostamalla ja omistamalla (Riihinen 2012). Materialisoitunut olemassaolon ihanne onkin merkittävin uhka kestäväälle kehitykselle. Salosen mukaan materialismi ei kuitenkaan pidemmän päälle tuota sitä hyvinvointia ja onnellisuutta, jota kukin meistä tavoittelee sillä ”*osallisuudesta kumpuavan itsekunnioituksen, rakkauden ja ilon tyydyttäminen materiaalilla on mahdotonta*” (Salonen, 2012, s.134). Toivottavaa on, että omistamisen tarve ja sen muodot muuttuvat kestävämpään suuntaan esimerkiksi kiertotalouden yleistyessä.

Kestävän kehityksen, vihreän talouden ja kiertotalouden ideaalit tarjoavat ratkaisuja kestävämmän talouden ja kulutuksen ongelmiin sekä kyseenalaistavat pitkään jatkuneita toimintamalleja. Jatkuva talouskasvu on uhka ekososiaaliselle sivistykselle vain, mikäli se tarkoittaa aineellisen kuluttamisen lisääntymistä kestävämmällä tavalla. Talouskasvun itseisarvoinen korostaminen on ongelmallista, mutta mikäli materiaalit saadaan kiertoon ja talouskasvua luodaan aineettomilla hyödykkeillä, ei talouskasvusta ole haittaa. (Vaden, et al., 2019.) Myös Sitran kestävä hyvinvoinnin malli antaa näkemyksiä kestävämpään elämäntapaan ja talouteen siirtymisestä. Tähän kestävä hyvinvoinnin malliin kuuluu: Mukautuminen yhden planeetan resursseihin. Siirtyminen uusiutuvaan ja yhteisöllisempään

talouteen. Osallistavan ja mukautuvan hallinnon kehittäminen. Osaamisen kasvattaminen monimutkaisessa maailmassa. Yksilöiden ja yhteisöjen voimaannuttaminen sekä hyvinvoinnin ymmärtäminen kokonaisvaltaisella tavalla. (Cook & Cook, 2018) Kaikki nämä tavoitteet ovat linjassa myös ekososiaalisen sivistyksen arvojen kanssa.

4.2 Koulut ekososiaalisen sivistyksen ja talouden vaikutusten välimaastossa

Simolan mukaan *”elämme aikaa, jonka julkisuutta hallitsee erinomaisuutta tehokkuutta ja tuloksellisuutta korostava keskustelu. Vain paras näyttää olevan kyllin hyvää ja keskinkertaisuus on kirosana. Jatkuva kehittäminen ja muista erottuminen nähdään menestymisen edellytyksinä. Pysähtyminen ja tavallisuus ovat mitättömyyttä ja kuolemaa. Kuitenkin tiedämme, että parhaita voi olla vain vähän”* (Simola, 2015, s.104.)

Tämä Simolan kuvaus nykyajasta on karu. Erinomaisuuteen liittyy paineita, kilpailua ja myös häviäjiä. Huolestuttavammaksi kuvauksen tekee se, että erinomaisuuden ja vimma on Simolan mukaan nähtävissä myös koulutuspolitiikassa, jossa tasa-arvon korostaminen on korvautunut täydellisyyden tavoittelulla (Salonen 2015). Myös Värri puhuu samasta ilmiöstä. Hänen mukaansa ajallemme ominaista on asettaa tulevaisuuteen aina vain suurempia odotuksia sen sijaan että *”keskenäisyys, rikkonaisuus, ja haavoittuvaisuus hyväksyttäisiin ihmisen olemukselliseksi määreiksi”* (Värri, 2018. s.110). Sekä Värri että Salonen tarjoavat ihmisyyttä korostavaa, riittävän hyvää koulua vastapainona erinomaisuuden tavoittelulle ja ainaiselle kehittämisen vimhalle (Simola, 2015, Värri, 2018). Riittävän hyvässä koulussa voidaan korostaa tuloksellisuuden sijaan inhimillisyyttä ja ottaa huomioon, ettei tärkeimpiä asioita voi aina mitata numeerisesti (Salonen & Brady, 2015).

Värrin ja Simolan aikakauteemme kohdistuvasta kritiikistä huolimatta erinomaisuutta, kilpailua ja tehokkuutta korostava sanasto ei näytä levinneet kaikkialle. Simola myös itse kirjoittaa, että Suomen kouluhallinnon asenteet ovat peruskoulujen osalta olleet vielä markkina-ajattelun vastaisia ja muutos markkinoituneeseen koulutuspuheeseen, esimerkiksi asiakkaista koulun yhteydessä, ei tunnu istuvan opettajien suuhun (Simola, 2015). Myös perusopetuksen opetussuunnitelmaa tarkastellessa taloudellisesta toiminnasta ja uusliberalismista tutut termit loistavat poissaolollaan. Sanaa 'kilpailu' ei esiinny opetussuunnitelmassa kertaakaan, tehokkuudesta puhuttaessa puhutaan lähinnä tehokkaista kielenopiskelutavoista (Opetushallitus, 2014.) ja tuloksellisuus mainitaan vain opinto-

ohjauksen yhteydessä lauseessa: ”*Oppilaanohjauksella edistetään oppilaiden koulutyön onnistumista, opintojen sujumista sekä koulutuksen tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta.*” (Opetushallitus, 2014, s.150). Opetussuunnitelman neutraalius ei kuitenkaan tarkoita, ettei koulutukseen kohdistuvissa odotuksissa voisi näkyä paineita myös tuottavuudesta ja tehokkuudesta.

Aikamme täydellisyyden tavoittelun voi katsoa olevan peruja talouden tehokkuutta ja kilpailua korostavasta ilmapiiristä. Kappaleessa 3.3 kuvasin Inhimillisen pääoman ja koulutuksen merkitystä talouskasvulle. Tähän nojaten voidaan kärkevästi todeta, että tehostaminen ei enää tarkoita vain tuotantolinjojen tehokkuutta, vaan myös inhimillinen kasvu ja kehitys voidaan valjastaa talouden edistämiseksi varmistamalla ihmisten täyden potentiaalin toteutuminen ja elinikäinen oppiminen. Erityisesti Värri on kritisoinut elinikäistä oppimista halun loputtomana kehänä. Hän näkee elinikäisen oppimisen koulutus- ja talouspoliittisena luomuksena, joka tarjoaa yksilölle parempaa elämänhallintaa, mutta samalla vaatii ainaista uudistumista ja itsensä kehittämistä (Värri, 2018.) Joustavuus ja mukautuminen on osa myös uusliberaalin ihanneihmisen kuvaa (Thorsen, 2010). Toisaalta elinikäinen oppiminen kuitenkin nähdään olennaisena osana myös sivistystä sekä ekososiaalista sivistystä kuten kappaleessa yksi totesin. Elinikäinen oppiminen ei siis automaattisesti edistä vain tehokkaaksi talousyksiköksi muotoutumista vaan myös sivistynyttä ja hyvinvoivaa kansalaisuutta.

Koulutuksen ja talouden yhteydet eivät uusliberalismin kritiikistä huolimatta ole vain negatiivisia. Koulutuksen pitkä laajentuminen on lisännyt Suomen taloudellista kehitystä mutta myös ihmisten osaamista, hyvinvointia ja elämänlaatua (Antikainen et al., 2015). Kun julkisella taloudella menee hyvin, on valtiolla resursseja panostaa kansalaisten hyvinvointiin ja koulutukseen (Erola, & Räsänen, 2014). Inhimillisen pääoman tavoittelu ja esimerkiksi maailman pankin tavoitteet koulutuksen edistämisestä ja köyhyyden vähentämisestä ovat myös terveyttä ja hyvinvointia edistäviä tavoitteita, vaikka taustamotivaationa hyvinvoinnin lisäämiseen olisikin talouskasvu (katso kappale 3.3). Mitä tulee suomen koulutukseen, oppimistulosten ja koulujen välinen kilpailu, kouluvalinta ja koulujen suoritusten mittaaminen on vähemmän korostunutta kuin monissa muissa maissa. Kehityksen suuntaa on silti seurattava ja erityisesti koulutuksen mahdolliseen eriarvoistumiseen puututtava.

Opetussuunnitelman perusteissa korostetaan useaan otteeseen kestäväää elämäntapaa ja kestäväää kehitystä. Myös ekososiaalinen sivistys mainitaan opetussuunnitelman perusteissa

kahdesti ja kiertotalouskin yhdesti. Edes yrittäjyyskasvatusta kuvaavat kohdat eivät sisällä uusliberalismille ominaisia ilmaisuja kuten kilpailua ja yksilöllisyyttä, vaan sen sijaan puhutaan yleisistä valmiuksista, oman vastuun oivaltamisesta sekä vastavuoroisuudesta. (Opetushallitus, 2014.) Opetusministeriön Yrittäjäkasvatuksen suuntaviivat -julkaisussa yrittäjämäistä toimintaa kuvataan myös osana vaikuttamiseen, osallistumiseen ja demokratiaan kasvattamista. Tavoitteena on kasvattaa oppija ottamaan vastuuta itsestään ja tekemisistään, rohkaista toimimaan epäonnistumisista huolimatta ja kehittää keinoja osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen toimintaan. (Opetusministeriö, 2009 s.16). Yrittäjäkasvatuksen kuvauksessa mainitaan siis myös ekososiaaliselle sivistykselle ominainen vastuu ja vaikuttaminen. Parhaassa tapauksessa oppijat voivat hyödyntää tietonsa kestävästä kehityksestä ja valjastaa ne myös mukaan yritteliäiseen toimintaansa.

Sahlbergin ja Oldroydin mukaan kasvatus kansallisen kilpailukyvyyn edistämiseksi ja kasvatus globaaliin kestäväan elämäntapaan voivatkin hyödyntää samanlaisia pedagogisia menetelmiä. Yrittäjäkasvatuksen korostama ongelmanratkaisukyky, luovuus, ja innovatiivisuus voivat olla hyödyksi sekä taloudelle että kestäväan ja vastuullisen elämäntavan luomiselle. Yrittäjämäisiä taitoja voi siten hyödyntää myös ilmastonmuutoksen tuomien ongelmien ja haasteiden ratkomiseen. (Sahlberg & Oldroyd, 2010.)

Johtopäätökset

Ekososiaalinen sivistys sivistyksen laajentunut määritelmä, jonka tavoitteena on edistää hyvän elämän toteutumista yhden maapallon kantokyvyn rajoissa. Ekososiaalinen sivistys ei ole vain tietojen ja taitojen kartuttamista vaan siihen liittyy myös arvoja. Näihin arvoihin kuuluu vastuullisuus, kohtuullisuus, ihmistenvälisyys sekä rauha ja demokratia. (Salonen & Bardy, 2015; Salonen 2012.) Ympäristössämme ja arkielämässämme nämä arvot eivät kuitenkaan ole aina vahvasti esillä ja yhden maapallon kantokyky ylittyy ihmisten toiminnan seurauksena joka vuosi. Elämäntapamme perustuukin vielä paljolti kestäättömälle kulutukselle, luonnonresurssien tuhlaamiselle ja uusiutumattomille energiavaroille (Värri, 2018). Tänä päivänä sivistykseen tulisi kuulua oman kestäättömän elämäntapamme tiedostaminen, siihen vaikuttaminen ja yhteisten toimintatapojemme muuttaminen tulevien sukupolvien parasta ajatellen.

Kapitalistinen talous kuitenkin korostaa edelleen kulutusta ja voitontavoittelua. Uusliberalistinen ideologia on vaikuttanut talouden saralla maailman teollistuneimmissa valtioissa jo vuosikymmeniä korostaen voitontavoittelua usein ympäristön ja ihmisten hyvinvoinnin kustannuksella (Harvey, 2005). Ekososiaalisen sivistyksen ja uusliberalismin arvot ja tavoitteet ovat hyvin erilaisia ja siksi ekososiaalisen sivistyksen tavoittelemaa hyvää elämää yhden maapallon rajoissa on hyvin vaikea saavuttaa maailmassa, jossa vallalla on uusliberalistinen talousideologia. Ekososiaalisen sivistyksen perustalla vaikuttaa arvojärjestys, joka korostaa maapallomme kestävyyttä ja hyvinvointia kaiken elollisen toiminnan ollessa riippuvaista ekologisesta perustastaan. Talouden tehtävä ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta on perustarpeiden tyydyttäminen mahdollisimman monille ihmisille. Tämä tehtävä perustarpeiden tyydyttäjänä ja universaalien hyvän elämän edistäjänä on kuitenkin utopistinen ajatus vielä tämän päivän yhteiskunnassa.

Globaalilla taloudella on ollut vaikutuksensa myös koulutukseen. Koulutuksen saralla on yleistynyt markkinoitunut puhetapa, joka korostaa kilpailua, yksilöllisyyttä, tehokkuutta, erinomaisuutta ja voiton tavoittelua (Simola, 2015). Käytännössä tämä näkyy muun muassa koulujen yksityistämisenä, kouluvalinnan yleistymisenä sekä yrittäjyyskasvatuksen tulemisena osaksi kaikkia kouluasteita. Myös yliopistoissa on tapahtunut muutos yritysmäiseen johtamiseen sekä tuloksellisuuden ja kilpailun korostamiseen. Koulutuksen laajentuminen ja inhimillisen pääoman lisääminen edistävät talouskasvua. Voidaankin todeta, että koulutuksen yhdeksi yhteiskunnalliseksi tehtäväksi näyttäisi nousseen kansallisen kilpailukyvyn kehittäminen ja turvaaminen.

Ekososiaalisen sivistyksen ja talouden edistämällä voi olla risteäviä arvoista huolimatta myös yhteneviä tavoitteita. Esimerkiksi koulutuksen ja inhimillisen pääoman edistäminen on otollista sekä talouskasvulle että ekososiaaliselle sivistykselle. Ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta koulutuksen edistäminen on itseisarvo hyvän elämän edistämiseksi. Talouden näkökulmasta koulutusta tulee edistää, jotta talouskasvu ja kansallinen kilpailukyky saadaan turvattua. Myös yrittäjyyskasvatuksessa voidaan nähdä yhteneviä tavoitteita ja eriävistä arvoista huolimatta. Yrittäjyyskasvatuksen edistäminen on kummunnut tarpeesta yrittäjämäiseen toimintaan, joka voisi edistää kansantaloutta. Lähtökohta yrittäjyyskasvatukseen on siis talouden edistäminen. Toisaalta kansantalouden edistäminen lisää verotuloja ja mahdollistaa hyvinvointia lisääviin asioihin kuten terveyteen ja koulutukseen investoimisen.

Koulutuksen markkinoitumisesta huolimatta perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa talouden vaikutukset näkyvät hyvin maltillisesti. Uusliberalismille ominaisia termejä kuten kilpailu, tuloksellisuus ja tehokkuus ei korosteta. Jopa yrittäjyyskasvatusta kuvatessa puhutaan yksilöllisyyden ja kilpailun sijaan yleisistä valmiuksista, oman vastuun oivaltamisesta sekä vastavuoroisuudesta. Vastuun ottaminen ja vastavuoroisuus ovat linjassa myös ekososiaalisen sivistyksen arvojen kanssa. Yrittäjyyskasvatuksen korostama ongelmanratkaisukyky, luovuus, ja innovatiivisuus voisivatkin olla hyödyksi sekä taloudelle että kestävän ja vastuullisen elämäntavan luomiselle, mikäli yrittäjyyskasvatukseen yhdistyy kestävän elämäntavan edistäminen. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kestävää kehitystä ja kestävää elämäntapaa korostetaan useaan otteeseen. Koulutuksella onkin merkittävä rooli ekososiaalisen sivistyksen edistäjänä.

Kaiken kaikkiaan ekososiaalisen sivistyksen ja talouden asettamien vaatimusten yhdistäminen on haasteellinen tehtävä. YK:n kestävän kehityksen tavoitteista huolimatta globaali tuotanto ja kulutus ovat edelleen kestävämmällä tolalla. Aikaamme kuvaa erinomaisuuden tavoittelu, yksilöllisyyden korostaminen ja tehokkuus, jotka ovat osin ristiriidassa ekososiaalisen sivistyksen korostamille vastuullisuudelle, kohtuullisuudelle ja ihmistenvälisyydelle. Kuten edellä totesin, ekososiaalisen sivistyksen tavoittelemaa hyvää elämää yhden maapallon rajoissa on hyvin haastavaa saavuttaa maailmassa, jossa vallalla on uusliberalistinen talousideologia. Sen sijaan, jos taloudellisessa toiminnassa siirrytään esimerkiksi kiertotalouteen ja Sitran kuvaamaan kestävän hyvinvoinnin malliin, ei talouden ja ekososiaalisen sivistyksen tavoitteet ole enää toisiaan poissulkevia. Sitran kestävän hyvinvoinnin malliin kuuluu: Mukautuminen yhden planeetan resursseihin. Siirtyminen uusiutuvaan ja yhteisöllisempään talouteen. Osallistavan ja mukautuvan hallinnon kehittäminen. Osaamisen kasvattaminen monimutkaisessa maailmassa. Yksilöiden ja yhteisöjen voimaannuttaminen sekä hyvinvoinnin ymmärtäminen kokonaisvaltaisella tavalla. (Cook & Cook, 2018) Kaikki nämä tavoitteet ovat linjassa myös ekososiaalisen sivistyksen arvojen kanssa.

Kirjallisuuskatsaukseni aihe on laaja ja siksi se on vain pintaraapaisu näiden monimutkaisten kysymysten edessä. Oman perusteellisemmän tutkimuksen voisi tehdä niin ekososiaalisen sivistyksen ilmenemismuodoista kuin kouluvalinnan tai yrittäjyyskasvatuksen herättämästä kannatuksesta ja kritiikistä. Erityisesti talouden ja koulutuksen monimutkaisia yhteyksiä ja vaikutuksia toisiinsa olisin voinut tutkia tarkemmin. Myös ylikansallisten järjestöjen kuten

EU:n ja OECD:n suositusten tarkastelu ekososiaalisen sivistyksen näkökulmasta olisi kiinnostavaa. Tutkia voisi esimerkiksi sitä, kuinka paljon kouluosuituksia ohjaa talouskasvun tavoittelu ja miten tätä on perusteltu.

Tutkimusta tehdessäni yllättävää oli, että hakusanalla 'ekososiaalinen sivistys' löytyi vain kourallinen julkaisuja, vaikka käsite mainitaan jo vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman arvoperustassa. Aiheeseen liittyvälle tutkimukselle olisi siis ilmeisimmin tarvetta. Onkin kiinnostavaa nähdä, vakiintuuko ekososiaalisen sivistyksen käsite myös akateemisissa julkaisuissa vai tuleeko termistä taka-alalle unohtuva ideaali, jonka tutkiminen ja toteutuminen ei ole prioriteetti kasvatustieteellisen tutkimuksen piirissä. Mielelläni näkisin ekososiaalisen sivistyksen käsitteen yleistyvän entisestään, sillä se herättää tarpeellista arvokeskustelua ja tervettä pohdintaa hyvän elämän määrittämisestä.

Lähteet

- Antikainen, A., Rinne, R., & Koski, L. (2015). *Kasvatussosiologia* (5. uudistettu painos ed.). Jyväskylä: PS-kustannus. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1452955>
- Blanco-Pérez, C. (2019). Educating for the future: Empowering the human mind and redefining values and citizenship in the age of technological disruption. *Cadmus*, 3(6), 129-147. Retrieved from https://oula.finna.fi/PrimoRecord/pci.doaj_soai_doaj_org_article_6933753ed6bc4ab9a7d8b2082356609b
- Burns, G. (2014). Happiness and Psychological Well-Being: Building Human Capital to Benefit Individuals and Society. Teoksessa Costanza, R., & Kubiszewski, I (Toim), Creating A Sustainable And Desirable Future: Insights From 45 Global Thought Leaders. World Scientific.
- Cook, J. W., & Cook, J. W. (2018). *Sustainability, human well-being, and the future of education*. Cham: Springer International Publishing. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1644377>
- Delgado, M. S. (2014). Does education matter for economic growth? *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 76(3), 334-359. doi:10.1111/obes.12025
- Erola, J., & Räsänen, P. (2014). *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1506540>
- Ghosh, S. K., & Ghosh, S. K. (2019). *Circular economy : Global perspective*. Singapore: Springer. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1725453>
- Harni, E. (2015). Mielivaltaista kasvatusta, yrittäjyyskasvatusta. Teoksessa Brunila, K., Brunila, K., Onnismaa, J., & Pasanen, H. (Toim). *Koko elämä töihin : Koulutus tietokyykapitalismissa*. (s.102-119) Tampere: Vastapaino. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1452934>
- Ilmonen, K. (2007). *Johan on markkinat : Kulutuksen sosiologista tarkastelua*. Tampere: Vastapaino. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1237319>

- Joutsenvirta, M., & Järvensivu, T. (2012) Sosiaalista vaurautta ja elinvoimaista hyvinvointia kansalaisten ja yhteisöjen ehdoilla. Teoksessa Helne, T., & Silvasti, T. *Yhteyksien kirja : Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. (s. 134-147). Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavissa: <https://oula.finna.fi/Record/oula.1203301>
- Kokko, H. (2010). Sivistyksen varhaista käsitehistoriaa. *Kasvatus & Aika : Kasvatuksen Historiallis-Yhteiskunnallinen Julkaisu*, 4(4) Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/arto.1480099>
- Korhonen, M. (2012). *Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä kaikille? : Uusliberalistinen hallinta, koulutettavuus ja sosiaaliset erot peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa* Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1191581>
- Kraay, A. (2019). The world bank human capital index: A guide. *World Bank Research Observer*, 34(1), 1-33. doi:10.1093/wbro/lkz001
- Krueger, A. B. (2001). Education for growth: Why and for whom? *Journal of Economic Literature*, 39(4), 1101-1136. doi:10.1257/jel.39.4.1101
- Lindberg, M. (2013). Koulutuspolitiikan uusliberalisoitumisen vääjäämättömyys? *Tieteessä Tapahtuu*, 31(2), 14. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/arto.013292984>
- Merino-Saum, A., Clement, J., Wyss, R. & Baldi M. (2020). Unpacking the green economy concept: A quantitative analysis of 140 definitions. *Journal of Cleaner Production*, 242 doi:10.1016/j.jclepro.2019.118339
- Miettinen, T. (2020). *Sivistysihanteen jäljillä*. Helsinki. SITRA. Retrieved from <https://media.sitra.fi/2020/02/17111838/sivistysihanteen-jaljilla.pdf>
- Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Helsinki. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

- Opetushallitus (2019). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Helsinki. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf
- Opetusministeriö (2009). Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat. Opetusministeriön julkaisuja 2009:7. Haettu osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78869/opm07.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Opetus ja kulttuuriministeriö (21.5.2020). Oppivelvollisuuden laajentaminen. Haettu osoitteesta <https://minedu.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen>
- Patomäki, H. (2007). *Uusliberalismi suomessa : Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.994812>
- Riihinen, O. (2012). Ekologisen kriisin juuret : Vähään tyytymisestä halujen ekspansioon. Teoksessa Helne, T., & Silvasti, T. (2012). *Yhteyksien kirja : Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. (s. 30-43). Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavissa: <https://oula.finna.fi/Record/oula.1203301>
- Sahlberg, P., & Oldroyd, D. (2010). Pedagogy for economic competitiveness and sustainable development. *European Journal of Education*, 45(2), 280-299. doi:10.1111/j.1465-3435.2010.01429.x
- Salonen, A. O. (2012). Sosiaalinen saneeraus – tie ekososiaaliseen sivistykseen. Teoksessa Helne, T., & Silvasti, T. (2012). *Yhteyksien kirja : Etappeja ekososiaalisen hyvinvoinnin polulla*. (s. 134-147). Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavissa: <https://oula.finna.fi/Record/oula.1203301>
- Salonen, A. O. (2014). Ekososiaalinen sivistys - kestävä hyvinvoinnin perusta. *Biologian Ja Maantieteen Opettajien Liiton Julkaisu, Natura 4/2014*, 25-30.
- Salonen, A. O., & Brady, M. (2015). Ekososiaalinen sivistys herättää luottamusta tulevaisuuteen. *Aikuiskasvatus : Aikuiskasvatustieteellinen Aikakauslehti*, 35(1), 15. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/arto.1731693>

- Seppänen, P. (2003). Miten ja miksi kouluvalintapolitiikka tuli suomen peruskouluun 1990-luvulla? : Kouluvalinnan lainsäädäntömuutokset sekä perustelut ja kritiikki kansainvälisessä valossa. *Yhteiskuntapolitiikka*, 68(2), 175-187. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/arto.012904294>
- Siljander, P. (2014). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen : Peruskäsitteet ja pääsuuntaukset*. Tampere: Vastapaino. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1455994>
- Simola, H. (2015). *Koulutusihmeen paradoksit : Esseitä suomalaisesta koulutuspolitiikasta*. Tampere: Vastapaino. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1455822>
- Stahel, W. R. (2019). *The circular economy : A user's guide*. London: Routledge, Taylor & Francis Group. Retrieved from <https://oula.finna.fi/Record/oula.1725277>
- Thorsen, D. E. (2010). The neoliberal challenge: What is neoliberalism?(report). *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2(2), 188. Retrieved from https://oula.finna.fi/PrimoRecord/pci.gale_ofa267134531
- Vaden, T., Lähde, V., Majava, A., Toivanen, T., Eronen, J. T., & Järvensivu, P. (2019). Onnistunut irtikykentä Suomessa?. *Alue Ja Ympäristö*, 48(1), 3-13.
<https://doi.org/10.30663/ay.76338>
- World Bank. (2019). *Human capital project : First year annual progress report (english)*. Washington, D.C.: World Bank Group. Retrieved from <http://documents.worldbank.org/curated/en/908211570156157760/Human-Capital-Project-First-Year-Annual-Progress-Report>